

**“Эй Эл Жи Ти” ХХК-ИЙН УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН
НУТАГТ ОРШИХ “ХАРГАНАТ”-ЫН ТӨМРИЙН ОРДЫН
ТӨСЛИЙН 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

/РД- 5130622/
MV-013766

АГУУЛГА

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА	
1.1 Төслийн байршил	4
1.2 Ордын нөөц, тусгай зөвшөөрөл	5
1.3 Төслийн хүчин чадал	5
1.4 Ил уурхайн ажиллах горим	8
1.5 Ашиглалтын систем	9
1.6 Өрөмдлөгийн ажил	10
1.7 Тэсэлгээ,тэсрэх материалын агуулах	11
1.8 Ил уурхайн тээвэр	11
1.9 Авто зам	11
1.10 Гадаад тээвэр	12
1.11 Овоолго	13
1.12 Хүдэр баяжуулах технологи	13
1.13 Ил уурхайн технологийн усан хангамж	14
1.14 Уурхайн унд ахуйн хэрэгцээний усан хангамж, хэрэглээний тооцоо	14
1.15 Цахилгаан хангамж	15
1.16 Уурхайн дэд бүтэц	15
1.17 Уурхайн эдийн засгийн үзүүлэлт	15
2. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ НУТГИЙН БО,НЭЗ ТАНИЛЦУУЛГА	17
3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ НӨЛӨӨЛӨЛ	21
4. БОМТ-НИЙ ТУХАЙН ЖИЛИЙН ГОЛ ЗОРИЛТ	26
4.1 Зорилго, хамрах хүрээ	26
5. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	
1. Агаар	27
2. Ус	28
3. Хөрс	29
4. Ургамал	30
5. Амьтан	31
6. Түүх	31
6. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	32
7. ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	32
8. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	34
9. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	35

10. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР	37
11. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	39
12. БОМТ-НИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ ОЛОН НИЙТЭД ТАЙЛАГНАХ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭХ ХУВААРЬ	40

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

<i>Хүснэгт 1. Төслийн талбайн мэдээлэл</i>	<i>4</i>
<i>Хүснэгт 2. ТЭЗҮ-ийн ерөнхий мэдээлэл</i>	<i>5</i>
<i>Хүснэгт 3. Эдийн засгийн үзүүлэлтүүд</i>	<i>6</i>
<i>Хүснэгт 4. Уурхайн баяжмал гаргалтын хэмжээ</i>	<i>7</i>
<i>Хүснэгт 5. Уурхайн гадаргуугийн эдэлбэр газрын хэмжээ</i>	<i>8</i>
<i>Хүснэгт 6. Ил уурхайн үндсэн хэмжээсүүд</i>	<i>10</i>
<i>Хүснэгт 7. Ил уурхайн ажлын төлөвлөгөө</i>	<i>10</i>
<i>Хүснэгт 8. Уурхайн баяжмал гаргалтын хэмжээ</i>	<i>13</i>
<i>Хүснэгт 9. Овоолгын үндсэн хэмжээсүүд</i>	<i>13</i>
<i>Хүснэгт 10. Усалгаанд зарцуулах усны тооцоо</i>	<i>14</i>
<i>Хүснэгт 11. Төслийн унд ахуйн усны хэрэгцээ</i>	<i>15</i>
<i>Хүснэгт 12. Нийт усны хэрэглээ</i>	<i>15</i>
<i>Хүснэгт 13. Төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй нөлөөлийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим</i>	<i>24</i>
<i>Хүснэгт 14. Сөрөг нөлөөллөөс сэргийлэх, бууруулах, арилгах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ</i>	<i>30</i>
<i>Хүснэгт 15. Дүйцүүлэн хамгаалах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ</i>	<i>36</i>
<i>Хүснэгт 16. Осол эрсдэлийн менежмент төлөвлөгөө</i>	<i>37</i>
<i>Хүснэгт 17. Хог хаягдлын менежмент төлөвлөгөө</i>	<i>39</i>
<i>Хүснэгт 18. ОХШХөтөлбөр</i>	<i>40</i>
<i>Хүснэгт 19. БОМТ-г олон нийтэд тайлагнах хуваарь</i>	<i>44</i>

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

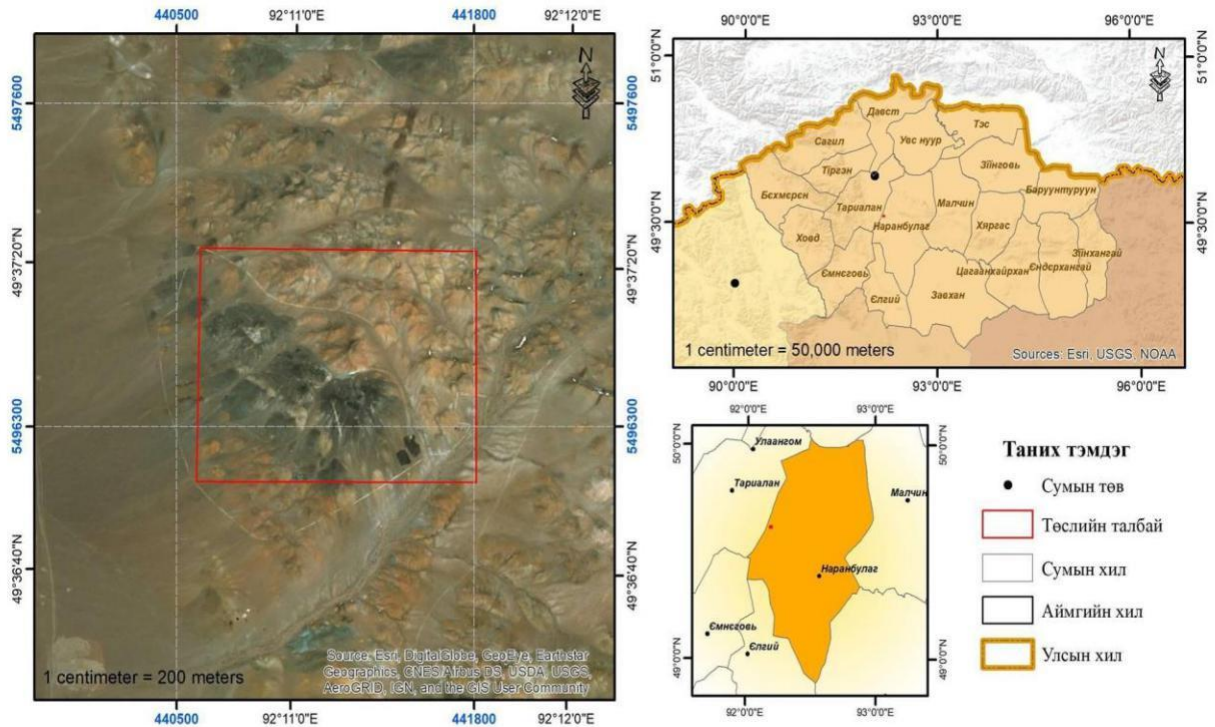
<i>Зураг 1. Төслийн байршил</i>	<i>4</i>
<i>Зураг 2. Уурхайн ерөнхий дэвсгэр зураг</i>	<i>9</i>
<i>Зураг 3. Гадаад тээврийн маршрут</i>	<i>13</i>
<i>Зураг 4. Төслийн талбайн нөлөөлөл буурах зэрэг</i>	<i>31</i>

1.ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1 Төслийн байршил

Харганатын төмрийн ордын талбайн засаг захиргааны харьяаллын хувьд Увс аймгийн Наранбулаг сумын нутагт (М-46-89) байрладаг ба Улаанбаатар хотоос баруун тийш 1300 км, Увс аймгийн төв Улаангом хотоос зүүн урагшаа 50 км, Наранбулаг сумын төвөөс баруун тийшээ 50 км зайд тус тус алслагдсан байдаг.

Зураг 1. Төслийн байршил

Хүснэгт 1. Тусгай зөвшөөрлийн талбайн мэдээлэл

Тусгай зөвшөөрөл	Олгогдсон (он-сар-өдөр)	Хугацаа (жил)	Цэгийн дугаар	Уртраг (град, мин, сек)	Өргөрөг (град, мин, сек)
Газрын солбицол нь: L-49-60					
MV-013766 (111.52га)	2014-11-17	30	1	92° 11' 39.19"	49° 36' 51.79"
			2	92° 10' 39.19"	49° 36' 51.79"
			3	92° 10' 39.19"	49° 37' 21.78"
			4	92° 11' 39.19"	49° 37' 21.78"

1.2 Ордын нөөц, тусгай зөвшөөрөл

2010 онд “Эй Эл Жи Ти” ХХК нь геофизикийн судалгааны ажлын үр дүнг үндэслэн өөрийн хөрөнгөөр гүйцээх хайгуулын ажлыг геологич Б.Дакибас, Х.Шаует нарын удирдлагаар хийж гүйцэтгэсэн байна. Энэ ажлын хүрээнд эрлийн маршрут (20т.км), гидрогеологийн судалгаа төрөл бүрийн сорьцлолт хийж, хайгуулын 9 шугамаар 15-45м гүнтэй 30 цооног өрөмдсөн байна. Харганатын ордын хүдрийн ордын нөөцийн тодотгол тооцоог 2017 онд ЭБМЗ-өөр хэлэлцүүлэн В+С зэргээр нийт 15.02 сая.тн төмрийн хүдрийн нөөцийг бүртгүүлсэн.

1.3 Төслийн хүчин чадал

Энэхүү уурхай нь жилд 750.0 мян.тн хүдэр олборлох хүчин чадалтай бөгөөд нийт 20 жилийн хугацаанд ашиглагдана. Ил уурхайн ажиллах эхний 10 жилийн тооцоог ТЭЗҮ-д тусгасан байна.

Хүснэгт 2. Техник эдийн засгийн үндэслэлийн ерөнхий мэдээлэл

№	Үзүүлэлтүүд	Тодорхойлолтууд	
1	Аж ахуйн нэгжийн нэр	“Эй Эл Жи Ти” ХХК	
2	Улсын бүртгэлийн дугаар	9011002117	
3	Уурхайн нэр	Харганатын төмрийн хүдрийн уурхай	
4	Ордын нэр ба тусгай зөвшөөрлийн дугаар	Харганатын төмрийн хүдрийн орд MV-013766	
5	Батлагдсан геологийн нөөц	Хүдэр	Металл /Fe/
		В=10821819тн	В=4559864тн
		С=4206587.7тн	С=1169164.4тн
		В+С=15028406.7тн	В+С=5729028.4тн
6	Ил уурхайн хүрэн дэх геологийн нөөц	В+С=14935465тн хүдэр	
7	Ил урхайн хүрэн дэх үйлдвэрлэлийн нөөц	В+С=14405858тн хүдэр	
8	Ашиглах арга ба хугацаа	Ил аргаар 20 жил	
9	Ашиглалтын систем	Ил уурхай: Тээвэртэй ашиглалтын систем	
10	Жилийн хүчин чадал	Ил уурхай	
		- Хүдэр олборлолт -750.0 мян.тн	
		- Хөрс хуулалт -13.29-56.26 мян.м ³	
		Баяжуулах үйлдвэр	
		- Хүдэр боловсруулалт -750.0 мян.тн	

		- Төмрийн баяжмал гаргалт-402.62 мян.тн
11	Ил уурхайн үндсэн тоног төхөөрөмжүүд	<ul style="list-style-type: none"> - 1.2 м³-ийн утгуурын багтаамжтай CAT-320D маркийн урвуу утгуурт экскаватор - 81 кВт-ийн хүчин чадалтай SHANTUI фирмийн TY-120 маркийн бульдозер - 45 тоннын даацтай SINOTRUK HOWO автосамосвалууд - 140-160 мм-ийн диаметртэй JK358H маркийн өрмийн машинууд - 116 кВт-ийн хүчин чадалтай LUIGONG фирмийн CLG416 маркийг автогрейдер - 3 м³-н шанаганы багтаамжтай ZL-50 маркийн утгуурт ачигчууд зэрэг болно.
12	Уурхайн ёроолын түвшин	Ил уурхай 1450 м
13	Ажлын доголын өндөр	<ul style="list-style-type: none"> - Хөрс хуулалт 5м - Хүдэр олборлолт 5м
14	Доголын налууугийн өнцөг	65°
15	Ажлын талбайн өргөн	30м
16	Замын налуу	80°/00
17	Цахилгаан хангамж	Уурхай хүртэл 3км 35кВ-ын өндөр хүчдэл татах. 630 кВА чадалтай ТМН-630 маркийн 35/0.4кВ-ын ерөнхий бууруулах дэд станц
18	Засвар үйлчилгээ	Засвар механикийн цех

Хүснэгт 3. Эдийн засгийн үзүүлэлтүүд

№	Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Нийт /10 жилд/
1	Уулын цул	мян.м ³	1804.55
2	Хөрс хуулалт	мян.м ³	306.07
3	Хүдэр олборлолт	мян.тн	7357.49
4	Бүтээгдэхүүн гаргалт /төмрийн баяжмал/	мян.тн	4026.2
5	Бүтээгдэхүүн борлуулах үнэ	мян.төг/тн	130.12
6	Борлуулалтын орлого	сая.төг	523869.01
7	Төслийн нийт хөрөнгө оруулалт	сая.төг	14066.38
8	1тн баяжмалын өөрийн өртөг	мян.төг/тн	108.05
9	Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр	сая.төг	29554.12
10	Татварын өмнөх ашиг	сая.төг	88820.33

11	Аж ахуй нэгжийн орлогын албан татвар	сая.төг	17705.08	
12	Цэвэр ашиг	сая.төг	71115.25	
13	Төслийн шалгуур үзүүлэлтүүд:	Хөрөнгө оруулалтаа нөхөх хугацаа	1.8	0.5
		Төслийн өнөөгийн цэвэр үнэ цэнэ NPV 10%	36973.32	47762.26
		Төслийн өнөөгийн цэвэр үнэ цэнэ NPV 12%	32666.07	43572.54
		Өгөөжийн дотоод норм – (IRR)	55%	159%
14	Шинээр бий болох ажлын байр	хүн	72	
15	Ажиллагсадын дундаж цалин	мян.төг	1886.67	
16	Улсын төсөвт төлөх татвар төлбөр	сая.төг	43398.27	
17	Орон нутгийн төсөвт төлөх татвар төлбөр	сая.төг	12994.1	
18	Татвар, төлбөрийн борлуулалтын орлогод эзлэх хувь	%	10.8	

Ил уурхайн баяжуулалтын хүчин чадлыг жилд 374-441.0 мян.тн хүдэр олборлохоор ашиглахар ТЭЗҮ-д тусгасан байна. Ил уурхайн ажиллах эхний 10 жилийн тооцоог хийж энэхүү төсөлд тусгасан байна.

Хүснэгт 4. Уурхайн баяжмал гаргалтын хэмжээ

№	Ашиглалтын жилүүд	Тээвэрлэх баяжмалын хэмжээ, мян.тн
1	I жил	374.0
2	II жил	441.3
3	III жил	418.2
4	IV жил	416.7
5	V жил	406.4
6	VI жил	404.0
7	VII жил	399.9
8	VIII жил	393.9
9	IX жил	389.6
10	X жил	382.2
11	Дүн	4026.2
12	Дундаж	402.62

Уурхайн байршлын ерөнхий төлөвлөлтийг ордын нөөц ашиглалтын хэтийн төлөв ажиллагсадын тосгоны амьдрах эрүүл ахуйн нөхцөл, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөлийг багасгах зэрэг нөхцлүүдийг үндэслэн гаргасан байна.

Уг төсөлд эдгээр барилга байгууламж болон үйлдвэрлэлийн зориулалттай объектуудыг сэндвичин угсармал хавтангаар барьж байгуулахаар төлөвлөсөн байна.

Хүснэгт 5. Уурхайн гадаргуугийн эдэлбэр газрын хэмжээ

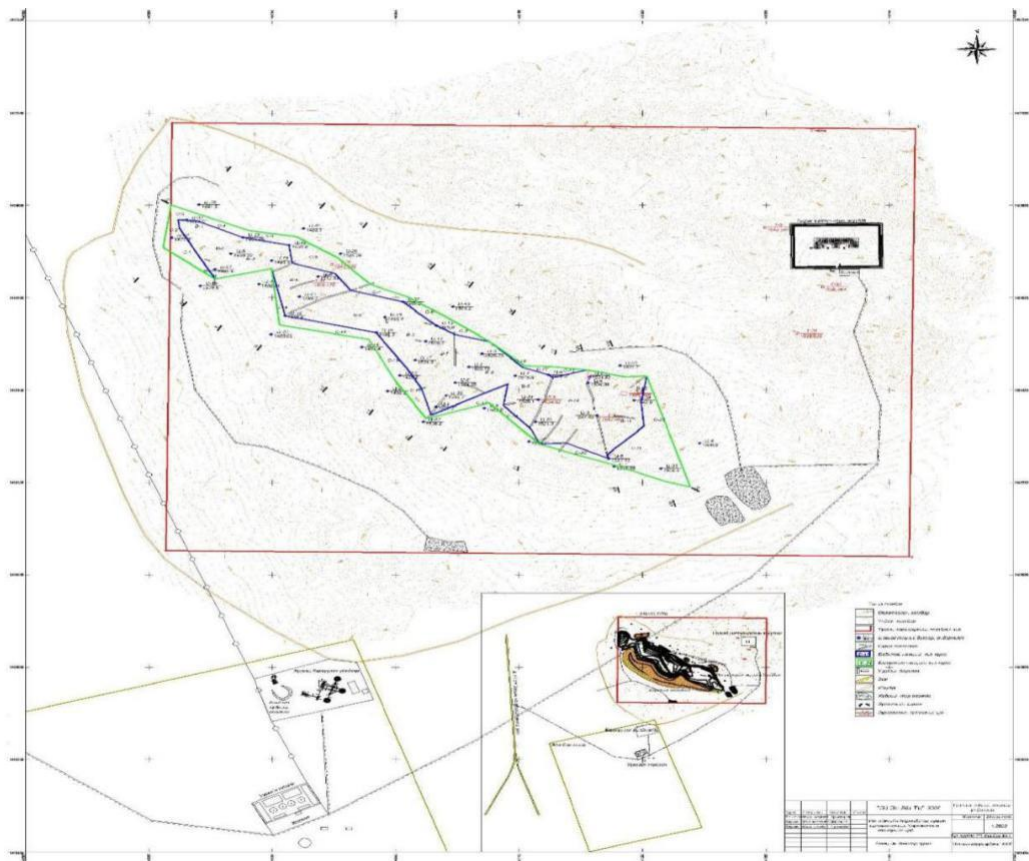
№	Байгууламжуудын нэр	Эзлэх талбайн хэмжээ, га	Ил уурхайгаас алслагдсан зай, м
1	Ил уурхай	16.5	
2	Хөрсний гадаад овоолго	9.5	5-10
3	Үйлдвэрлэлийн талбай	1.7	500-600
4	Тосгон, агуулах, бусад	0.8	800
5	Нийт авто зам		5км
6	ШТМ	1.3	400

1.4 Ил уурхайн ажиллах горим

Уурхайн ажиллах горимыг уурхайн хүчин чадал, жилд гүйцэтгэх уулын ажлын хэмжээнээс хамааруулан жилийн турш, хоногийн 12 цагийн үргэлжлэлтэй 2 ээлжээр ажиллахаар төсөлд тусгасан. Уурхайн жилд ажиллах хоногийг дараах байдлаар үзүүлбэл:

- Жилийн нийт хоног 365 хоног
- Үндэсний баяр, ёслолын хоног 9 хоног
- Өвлийн улирлын сул зогсолт 70 хоног
- Засвар үйлчилгээ 28 хоног
- Цаг агаарын нөхцөлийг тооцсон хоног 18 хоног
- Уурхайн жилд ажиллах хоног 240 хоног
- Хоногт ажиллах ээлжийн тоо 2 ээлж
- Нэг ээлжийн үргэлжлэх хугацаа 12 цаг

Зураг 2. Уурхайн ерөнхий дэвсгэр зураг

1.5 Ашиглалтын систем

Харганатын төмрийн хүдрийн ил уурхайд хөрс хуулалт, болон хүдэр олборлолтын ажлыг өрөмдлөг тэсэлгээ, экскавацлалт, автотээвэр гадаад овоолго гэсэн ил уурхайн ашиглалтын системээр гүйцэтгэнэ. Тус ордын хүдрийг нарийвчилсан хайгуулын ажлын үр дүнд тодорхойлогдсон +990 метрийн түвшин хүртэл ил уурхайгаар хүдрийн биетийн уналын дагуу дээрээсээ доош гэсэн ерөнхий чиглэлтэй, хүдрийн биетийн суналын дагуу уулын ажлын ахилттайгаар гүйцэтгэнэ. Хөрс хуулалт болон хүдэр олборлолтын ажлыг урьдчилан өрөмдлөг тэсэлгээний ажлын тусламжтайгаар сийрэгжүүлэлтийн ажлыг хийсний дараа экскаваторын тусламжтайгаар автосамосвалд ачин, хөрс хуулалтын чулуулгийг ил уурхайн гадаад овоолгод, хүдрийг баяжуулах үйлдвэрийн дэргэдэх хүдрийн агуулах хүртэл тээвэрлэн байрлуулна.

Экскаваторуудын техникийн үзүүлэлтүүд болон хүдэр, хөрсний чулуулгийн физик механикийн шинж чанаруудаас хамааруулан хөрс хуулалтын болон хүдэр олборлолтын ажлын доголын өндрийг 5 метр байхаар тооцоолсон байна.

УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ ОРШИХ “ХАРГАНАТ”-ЫН ТӨМРИЙН ОРДЫН
ТӨСЛИЙН 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
Хүснэгт 6. Ил уурхайн үндсэн хэмжээсүүд

№	Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Ил уурхай
1	Ил уурхайн гүн	М	70
2	Ил уурхайн амсрын урт	М	1000
3	Ил уурхайн амсрын өргөн	М	230
4	Ил уурхайн хажуугийн өнцөг	Градус	38/21-60/
5	Хөрс хуулалтын ажлын доголын өндөр	М	5-10
6	Хүдэр олборлолтын ажлын доголын өндөр	М	5
7	Доголын налуугийн хэмжээ	Градус	60
8	Ажлын бус доголын аюулгүйн өргөн	М	1.5
9	Ажлын доголын аюулгүйн өргөн	М	1.5
10	Авто замын өргөн	М	8
11	Авто замын налуугийн хэмжээ	Промиль	80
12	Ил уурхайн улны хэсгийн хамгийн бага өргөн	М	10
13	Ил уурхайн улны хэсгийн хамгийн бага урт	М	47
14	Ажлын талбайн өргөн	М	20-30

Хүснэгт 7. Ил уурхайн уулын ажлын календарь төлөвлөгөө

№	Ашиглалтын жилүүд	Уулын цул	Хүдэр			Агуулга	Металл	Хөрс хуулалт	Хөрс хуулалтын коэффициент	
			мян.м ³	мян.м ³	мян.тн				%	мян.тн
1	I жил	148.15	123.73	607.49	41.69	253.29	24.42	0.04	0.20	
2	II жил	166.04	152.75	750.0	40.39	302.95	13.29	0.02	0.09	
3	III жил	172.26	152.75	750.0	38.92	291.92	19.51	0.03	0.13	
4	IV жил	170.65	152.75	750.0	38.82	291.14	17.90	0.02	0.12	
5	V жил	169.93	152.75	750.0	38.16	286.17	17.18	0.02	0.11	
6	VI жил	170.64	152.75	750.0	38.01	285.09	17.89	0.02	0.12	
7	VII жил	185.38	152.75	750.0	37.75	283.14	32.63	0.04	0.21	
8	VIII жил	209.01	152.75	750.0	37.37	280.31	56.26	0.08	0.37	
9	IX жил	226.81	152.75	750.0	37.09	278.18	74.06	0.10	0.48	
10	X жил	185.68	152.75	750.0	36.62	274.62	32.93	0.04	0.22	
11	Дүн	1804.56	1498.47	7357.49	38.42	2,826.81	306.09	0.04	0.20	

1.6 Өрөмдлөгийн ажил

Өрмийн төхөөрөмжийн ажиллах талбайг засаж тэгшлэх, бэлтгэх төхөөрөмж ба туслах тоноглолыг ажилд бэлтгэх, цахилгаан эрчим хүч, өрмийн багаж төхөөрөмж бусад материалаар хангах, өрөмдсөн цооногуудыг эвдрэлтээс хамгаалах, бүртгэх, хэмжих төхөөрөмжүүд зөөвөр нүүдэл, засварын ажлын өөрчлөлт зэрэг олон туслах ажлууд хийгдэнэ. Доголын талбайг өрөмдлөгт бэлтгэхдээ талбайд буй саад болох тоног төхөөрөмж бусад зүйлийг зайлуулах тэгшлэх, зам засах зэрэг ажлыг голдуу бульдозер хэрэглэж гүйцэтгэнэ. Засаж бэлдсэн талбайд маркшейдерийн хэмжилтээр цооног байрлах тэмдэглэгээг хийх ба шахсан хий усаар хангах, өрөмдөх

төхөөрөмжөө байрлуулж ажилд бэлтгэх ажиллагааг хэрэгжүүлнэ. Өрөмдлөгийн ажлын төслөөр (паспорт) цооног бүрийн байршил, гүний хэмжээг тогтооно. Хяналтын хэмжилтээр ажлын хэрэгжилтийг тодорхойлох ба өрөмдөх цооног хоорондын зай гүний зөрүү нь 0.3 м-ээс хэтрэхгүй байх ёстой. Цооног янз бүрийн учир шалтгаанаар нурж гүн нь хорогдох, цасаар дүүрэх, ус тогтох мөстөх зэрэг тохиолдолд дахиж өрөмдлөг хийж засварлана.

1.7 Тэсэлгээ, тэсрэх материалын агуулах

“Тус ил уурхайн тэсрэх бодисын болон тэсэлгээний хэрэгслийн агуулах нь уурхайн зүүн хойд талд аюулгүй зайд байрлана. Тэсрэх бодис хадгалах 40 тоннын багтаамжтай 2 ширхэг контейнер, тэсэлгээний хэрэгсэл хадгалах зориулалт бүхий 40 тоннын контейнер агуулах тус тус байна. Тэсрэх материалын агуулахыг зэвсэглэсэн гэрээт харуул хамгаалалтын ажилтнууд хамгаална” гэж ТЭЗҮ-д тусгасан. Одоогийн байдлаар манай компани гэрээт компаниар тэсэлгээний ажлыг гүйцэтгүүлж байна.

1.8 Ил уурхайн тээвэр

Уурхайн дотоод тээвэр

Ил уурхайн технологийн авто тээвэр нь уурхайн хөрөнгө оруулалтын 50-60% ашиглалтын зардлын 70 хүртэлх хувийг эзэлдэг үйлдвэрлэлийн хөрөнгө, хөдөлмөр зарцуулалт хамгийн ихтэй үндсэн процессуудын нэг юм. Энэхүү ил уурхайд 15-20 тн-н даацтай автосамосвалуудыг ашиглахаар ТЭЗҮ-д тусгасан байна.

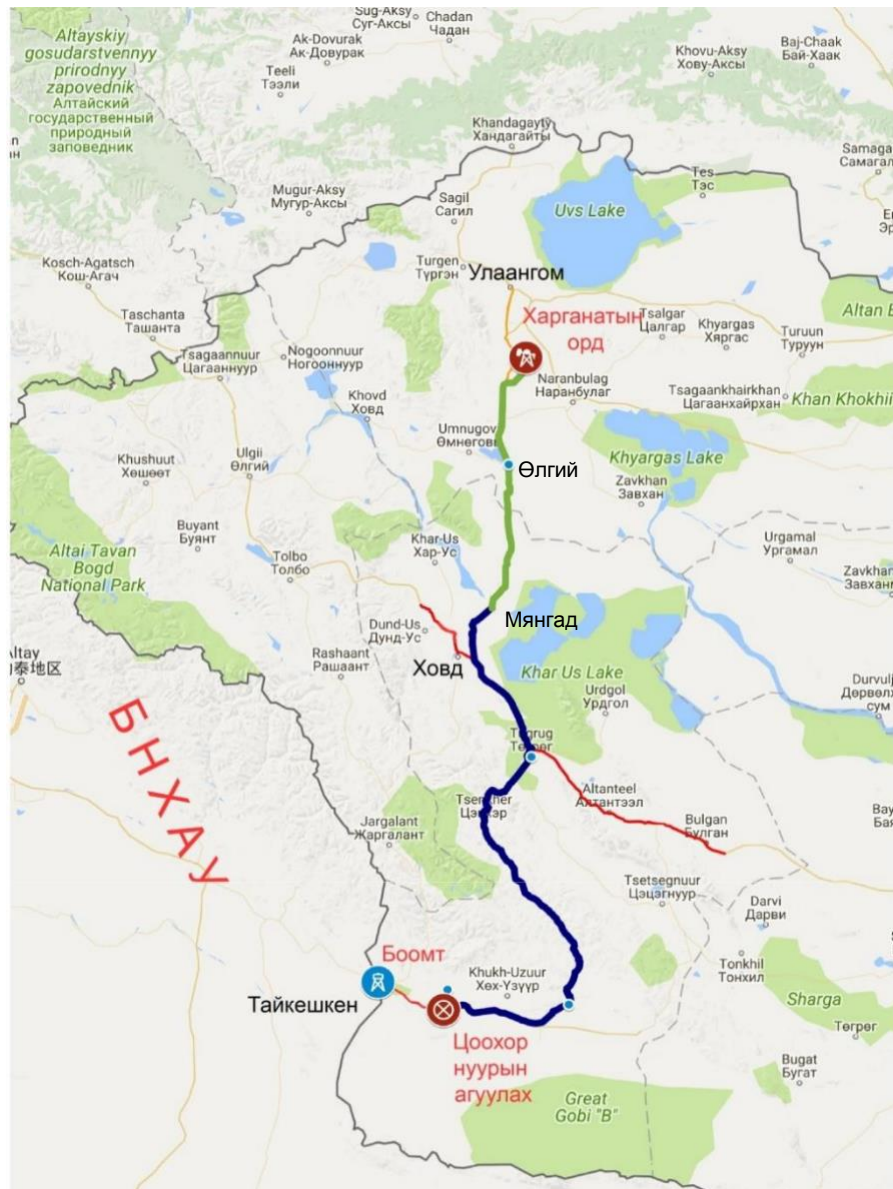
1.9 Авто зам

Уурхайн авто замыг байгуулахдаа хүдэр олборлолтын болон хөрс хуулалтын ажлын доголудаас хүдэр хадгалах агуулах хүртэлх, хөрс хуулалтын чулуулгийг гадаад овоолго хүртэл тээвэрлэх зай нь хамгийн бага байхаар тооцсон байна. Замын үйлчилгээ нь улирлын байдлаас хамаарч автосамосвалыг аюулгүй бүтээлтэй ашиглах зорилгын үүднээс өдөр бүр хийгдэнэ. Тухайлбал зуны улиралд ус зайлуулах суваг төхөөрөмжийг байнга хянах, цэвэрлэх, тоосжилтыг багасгах арга хэмжээ авах, зам цэвэрлэх гэх мэт. Дунд засвар нь 1-2 жилд нэг удаа хийгдэх ба энэ хугацаанд элэгдсэн элэгдэл, эвдрэлүүдийг сэргээн засварлана. Ил уурхайн дотоод тээврийн болон гадаад тээврийн замын цэвэрлэгээ засварын ажилд бульдозер, автогрейдерийг хэрэглэхээр ТЭЗҮ-д тусгасан байна.

1.10 Гадаад тээвэр

Зам, тээврийн хөгжлийн сайдын 2018.04.30-ны өдрийн 84 тоот тушаалаар төмрийн хүдрийн тээвэрлэлтийн маршрутыг Увс аймгийн Наранбулаг сумын Харганатын ордоос Ховд аймгийн Булган сумын Цоохор нуур хүртэл чиглэлээр баталсан. Харганатын уурхайгаас Ховд аймгийн Мянгад сум хүртэл 170 км сайжруулсан шороон замаар, Мянгад сумаас хилийн боомт хүртэл 505 км хатуу хучилттай замаар, нийтдээ 675 км замаар төмрийн хүдэр тээвэрлэх бөгөөд энэ нь Монгол Улсад хамгийн урт замын тээвэрлэлт байна. Дээрх тушаалын дагуу “Увс-АЗЗА” ТӨХК-тай гэрээг байгуулж хамтран ажиллахаас гадна манай компани Харганат-Өлгий-Мянгад чиглэлийн замын их болон дунд засварын ажлыг өөрийн хүч, хөрөнгөөр хийж гүйцэтгэж байна. Мөн тоос тоосонцор үүсэхээс сэргийлж замыг тогтмол усалж байна.

Зураг 3. Гадаад тээврийн замын маршрут

1.11 Овоолго

Тус ордын хөрс хуулалтанд тээвэртэй ашиглалтын систем хэрэглэх бөгөөд ашиглагдсан хоосон орон зайд байнгын уулын ажил явагдаж хөрсийг гадаад овоолгод байршуулна. Хөрсний гадаад овоолго ил уурхайн баруун хойд, зүүн урд талд 20-35м зайд байрлана. Хөрсний гадаад овоолгын дундаж өндөр 20 м, эзлэхүүн эцсийн байдлаар 1.0 сая.м³ байна.

Хүснэгт 9. Овоолгын үндсэн үзүүлэлтүүд

№	Овоолгын нэр	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ 10 жил	Тоо хэмжээ 20 жил
1	Үржил шимт хөрсний овоолго	мян.м ³	20.3 /0.87га/	33 /1.38га/
2	Хөрсний гадаад овоолго	сая.м ³	0.3 /6.2га/	1.0 /15.4га/
3	Овоолгын өндөр /дунджаар/	М	0-25	7-32
4	Овоолгын налуу	градус	38	38

1.12 Хүдэр баяжуулах технологи

Харганатын төмрийн хүдрийг хуурай соронзон аргаар баяжуулах технологийг сонгосон байна.

Технологийн ерөнхий шийдлүүд

- Баяжуулах үйлдвэрийн хүчин чадал
 - 750.0 мян.тн/жил
 - 3125 тн/хоног
 - 162.8 тн/цаг
 - 240 хоног/жил
 - 5760 цаг/жил
- Анхдагч хүдрийн ширхэглэл - 0-600 мм
- Анхдагч хүдэр дэх төмрийн агуулга - 36.6-41.7%
- Баяжмал дахь төмрийн агуулга - 58.0-59.8%
- Баяжмалын гарц - 50.0-60.0%
- Баяжмалын металл авалт - 83.0-88.0%
- Хүдэр бэлтгэх технологи - 3 шатны бутлалт, 1 шатны хяналтын шигшилт
- Хүдэр баяжуулах технологи - Үндсэн болон 1 шатны цэвэрлэгээний хуурай соронзон баяжуулалт
- Хаягдлын хэлбэр - Хуурай
- Хаягдал дахь төмрийн агуулга - 12.6-12.7%

1.13 Ил уурхайн технологийн усан хангамж

Уурхай нь технологийн буюу үйлдвэрт ус ашиглахгүй. Уурхайн усны хэрэглэгч нь уурхайн зам, талбайн усалгаа болон техник, тоног төхөөрөмжийн усны хэрэглээ байна. Уурхайн зам усалгааны усны хэрэглээг доорх хүснэгтэд үзүүлэв. Уурхайд нийт 5 км урт 8 м өргөн зам байна. Нийт талбайн хэмжээ нь: $5000 \text{ м} * 8 \text{ м} = 40000 \text{ м}^2$ буюу 4 га. Зам талбайн усалгааны норм м^2 нь 2 л (БОНХАЖЯ-ны сайдын 2015 оны 07 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/301 дугаар тушаалаар батласан нэгж бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, ажил гүйцэтгэх, үйлчилгээ үзүүлэхэд зарцуулах усны нормын 13 дугаар хавсралт). Хоногт $40000 \text{ м}^2 * 2 \text{ л} = 80000 \text{ л}$ буюу 80 м^3 ус 1 өдөрт зарцуулна /өдөрт 1 удаа усална/. Уурхайн ашиглалтын явцад 1 жилд $80 \text{ м}^3 * 240 \text{ хоног} = 19200 \text{ м}^3$ ус зам усалгаанд зарцуулна.

Хүснэгт 10. Усалгаанд зарцуулах усны тооцоо

№	Үзүүлэлтүүд	Хоногт	Нэг жилд	5 жилд
	Хэмжих нэгж	м^3	Мян. м^3	Мян. м^3
1	Зам, талбайн услах усны хэрэглээ	80	19.2	96.0
2	Өрмийн машин услах усны Хэрэглээ	20	4.8	24.0
	Нийт	100	24	120

Уурхайн зам усалгаа болон өрмийн машины усалгаанд жилд 24 мян. м^3 , нийт таван жилд 120 мян. м^3 ус хэрэглэхээр байна.

1.14 Уурхайн унд ахуйн хэрэглээний усан хангамж, хэрэглээний тооцоо

Харганатын төмрийн хүдрийн уурхай жилд 240 хоног ажиллах ба 66 хүн ажиллан гэж ТЭЗҮ-д тусгажээ. Уурхайн унд ахуйн усны хэрэглээг одоогоор хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа БОНХАЖЯ-ны сайдын 2015 оны 07 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/301 дугаар тушаалаар батласан нэгж бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, ажил гүйцэтгэх, үйлчилгээ үзүүлэхэд зарцуулах усны нормын 12 дугаар хавсралтыг үндэслэж тооцоход 1 хүн хоногт 150 л ус хэрэглэнэ.

Хүснэгт 11. Төслийн унд, ахуйн усны хэрэглээ

№	Үзүүлэлтүүд	Хоногт	Нэг жилд	5 жилд
	Хэмжих нэгж	м^3	Мян. м^3	Мян. м^3
1	Нийт 66 хүн	9900	2376.0	11 880.0
	Нийт	9900	2376.0	11 880.0

Унд ахуйн хэрэгцээт усыг уурхайн талбайд байрлах гүний худгаас хангана.

Хүснэгт 12. Нийт усны хэрэглээ

№	Үзүүлэлтүүд	Хоногт	Нэг жилд	5 жилд
	Хэмжих нэгж	Мян.м ³	Мян.м ³	Мян.м ³
1	Зам, талбай услах усны хэрэглээ	0.1	24	120
2	Унд ахуйн усны хэрэглээ	9.9	2376.0	11 880.0
Нийт		10.0	2400	12000

Харганатын төмрийн хүдрийн уурхайд жилийн хугацаанд 2400.0 мян.м³, нийт 5 жилийн хугацаанд 12000.0 мян.м³ ус хэрэглэхээр байна.

1.15 Цахилгаан хангамж

Тус ордын уурхай болон баяжуулах үйлдвэрийн цахилгаан хэрэглэгчдийг Увс аймгийн төв Улаангом-Тариалан сум-Наранбулаг сум руу татах 35кВ-ын өндөр хүчдэлийн цахилгаан дамжуулах шугам ордын дэргэдүүр өнгөрөх бөгөөд уурхай хүртэл 13 км 35кВ-ын цахилгааны шугам татаж эрчим хүчээр хангана.

1.16 Уурхайн дэд бүтэц

Харганатын төмрийн хүдрийн ордыг ил уурхайн барилга байгууламжийг үйлдвэрлэлийн ба ахуйн зориулалтаар тус тусад нь барьж байгуулна. Уурхайд дунджаар 66 хүн ажиллана. Уурхайн ажиллагсдын хотхоныг уурхайн баруун урд зүгт 0.9 км зайд барьж байгуулсан. Уурхайн хотхонд уурхайн захиргааны байр хоолны газар, халуун ус, ахуй үйлчилгээний байр уурын зуух, засварын газар, авто гараж, сэлбэг материалын агуулах зэрэг барилга байгууламжууд байх үйлдвэрийн барилга байгууламжууд шатах тослох болон тэсрэх материалын агуулах автомашины зогсоол зэрэг байна.

Үйлдвэрийн бүрэлдэхүүн нь тус ордоос хүдэр олборлох, боловсруулах, тээвэрлэх технологи болон түүний үйл ажиллагааг хэвийн явуулах, төлөвлөсөн хүчин чадлыг бүрэн эзэмших нөхцөл, үйл ажиллагаагаар тодорхойлогдоно. Уг төсөлд барилга байгууламж болон үйлдвэрлэлийн зориулалттай объектуудыг сэндвичин угсармал хавтангаар барьж байгуулсан.

1.17 Уурхайн эдийн засаг үзүүлэлт

Увс аймгийн Наранбулаг сумын нутаг дахь Харганатын төмрийн хүдрийн ордыг ашиглан 10 жилийн хугацаанд 7357.49 мян.тн хүдрийг ил аргаар олборлон хуурай соронзон аргаар баяжуулж нийт 2633.0 мян.тн төмрийн хүдрийг үйлдвэрлэн БНХАУ-

УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ ОРШИХ “ХАРГАНАТ”-ЫН ТӨМРИЙН ОРДЫН ТӨСЛИЙН 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ Д ЭКСПОРТЛОНО. УВС аймгийн Наранбулаг сумын нутагт орших Харганатын төмрийн хүдрийн ордоос олборлох төмрийн хүдрийг БНХАУ-д борлуулж байна. Тус ордын 59.8%-ийн агуулгатай төмрийн хүдрийн баяжмалын үнийг Хятадын төмрийн хүдрийн зах зээлийн судалгаа болон судлаачдын үнийн прогнозыг үндэс болгон 1 тн баяжмалын үнийг DAF Булган боомт нөхцлөөр хамгийн багаар 53 ам.доллар/тн байхаар тооцож ТЭЗҮ-ийг боловсруулсан байна.

Хөрөнгө оруулалтын зардал

Харганатын төмрийн хүдрийн ордыг “Эй Эл Жи Ти” ХХК ашиглах эрхийг авсан үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнээ 610км зайд Ховд аймгийн Булган боомт хүртэл түрээсийн тээврээр тээвэрлэн БНХАУ-н зах зээлд борлуулна. Тус ордыг ашиглахад шаардлагатай хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нь 14.06 тэрбум төгрөг болж байна.

Хүдэр олборлох, баяжуулах үйлдвэрлэлийн зардал

Үйлдвэрлэлийн зардлыг дараах зардлын элементүүдээр тооцоолов. Үүнд:

- Материалын зардал
- Түлш, шатах тослох материалын зардал
- Цалин, НДШимтгэлийн зардал
- Үндсэн хөрөнгийн элэгдлийн зардал
- Сэлбэгийн зардал
- Баяжмал тээврийн зардал
- Бусад болзошгүй зардал

Үр ашгийн тооцоогоор жилд дунджаар 40.8-47.7 тэрбум төгрөгийн үйлдвэрлэл үйл ажиллагааны зардал гаргаж, 48.6-57.4 тэрбум төгрөгийн борлуулалт хийнэ. Хөрөнгө оруулалтын зардлаа 1.8 жилд бүрэн нөхнө. “Эй Эл Жи Ти” ХХК нь жил бүр 6023.1-7666.6 сая төгрөгийн цэвэр ашигтай ажиллана. Мэдрэмжийн шинжилгээний дүнгээс харахад бүтээгдэхүүний зах зээлийн үнэ төслийн үнээс 18% буурахад төсөл үр ашиггүй болж, өнөөгийн цэвэр үнэ цэнэ тэглэх учир төсөл ашигтай байх үнийн доод хязгаар болно. Нийт 72 хүнийг ажлын байраар хангаж, 1 ажилтны сарын дундаж цалин 1886.67 мянган төгрөг болж байгаа нь орон нутгийн хувьд боломжтой юм. Жил бүр улс болон орон нутгийн төсөвт татвар, төлбөрүүдийн хэлбэрээр 5.0-6.1 тэрбум

УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ ОРШИХ “ХАРГАНАТ”-ЫН ТӨМРИЙН ОРДЫН
ТӨСЛИЙН 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
төгрөг, төслийн хугацаанд нийт дүнгээрээ 56.39 тэрбум төгрөг оруулах юм. Улс орон
нутгийн төсөвт зохих журмын дагуу төслөөс оруулах хувь нэмэр нь нийт
борлуулалтын орлогын 10.8%-тай тэнцэж байгаа юм.

Төслийн өнөөгийн цэвэр үнэ цэнэ нь цаг хугацааны хүчин зүйлийн
итгэлцүүрийг 10% байхад 36.97 тэрбум төгрөг, 15% байхад 27.19 болж байгаа ба
хөрөнгө оруулалтын зардлын өгөөжийн дотоод норм нь 55% байгаа нь төсөл
хангалттай өндөр үр ашигтай болохыг харуулж байна. Үйлдвэрлэсэн баяжмалыг
Ховд аймгийн Булган хилийн боомт хүртэл авто замаар тээвэрлэж борлуулна. Мөн
түлш, шатахуун борлуулалт, сэлбэг материал, хоол хүнсний хангамж, цахилгаан
хангамж гэх мэтчлэн бизнесийн бусад салбаруудын үйл ажиллагааг өргөжүүлэхэд
зохих хувь нэмрийг оруулахын зэрэгцээ компанид болон улсад ашигтай төсөл болж
байгаа учраас хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Үр ашгийн үзүүлэлтүүд өндөр байгаа учраас
төслийг хэрэгжүүлэх нь ашигтай хэмээн дүгнэж байна.

2. Төсөл хэрэгжиж буй нутгийн байгаль орчин, нийгэм-эдийн засгийн төлөв байдлын товч танилцуулга

Уур амьсгал

Төсөл хэрэгжиж буй талбай нь Их нууруудын хотгорт оршино. Их нууруудын хотгор нь физик газар зүйн мужлалаар говийн их мужид багтах бөгөөд алтайн ар говийн их нууруудын тойрог гэж нэрлэгддэг. Энэ нутагт 7 дугаар сард жилийн хамгийн дулаан үе байх бөгөөд агаарын дундаж температур 16.6°C хүрч, цаашид 8 дугаар сараас эхлэн сарын дундаж температур алгуур буурч 10 дугаар сарын сүүлчээр уулархаг нутгаар цочир хүйтэрч 0.9°C- ээс бага болдог. Тус нутагт үнэмлэхүй хамгийн бага температур 1 дүгээр сард -49.6°C, үнэмлэхүй хамгийн их температур 7 дугаар сард +38.9°C хүрч байжээ.

Агаарын чанар

2017 оны 11 сарын эхний 10 хоногийн байдлаар Улаангом 01 харуулын хяналт шинжилгээний дүнгээс үзэхэд: Агаар дахь хүхэрлэг хийн дундаж агууламж 5 мкг/м³, хамгийн их нь 16 мкг/м³, азотын давхар ислийн дундаж агууламж 21 мкг/м³, хамгийн их нь 44 мкг/м³, угаарын хийн дундаж агууламж 187 мкг/м³, хамгийн их агууламж нь 282 мкг/м³, тоосны дундаж агууламж 79 мкг/м³, их агууламж нь 118 мкг/м³ байлаа. Агаарын чанарын стандарттай харьцуулахад агаарын чанар цэвэр байв. Тоосны агууламж 1 агаарын чанарын стандартаас давсан байна.

Гадаргын ус

Төслийн талбайгаас Увс нуур нь 46.5 км-т, Хяргас нуур нь 59.1 км-т байрлаж байна. Төслийн талбайн хэмжээнд томоохон гол, нуур байхгүй боловч булаг шанд, ерөмдмөл ба энгийн худгууд элбэг тохиолдоно. Мөн уурхайн талбайн баруун хэсэгт 2.5 км зайд 3.0 x 1.0 км хэмжээ бүхий Шар бүрд нэртэй шорвог устай нуур байгаа ба түүний эргэн тойронд давс хужиртай хэсгүүд тархсан нь ажиглагдана.

Газрын доорхи ус

Тусгай зөвшөөрлийн талбайн орчимд янз бүрийн гаралтай дөрөвдөгчийн хурдас, юрийн тунамал хурдас, силурын терриген-шохойлог чулуулаг, кембрийн бялхмал чулуулаг протерозойн хувирмал чулуулаг, янз бүрийн нас, найрлагатай гүний чулуулгууд тархсан байх ба дээрх литологи-давхарга зүйн бүх нэгжид газрын доорх ус агуулагдана.

Хөрсөн бүрхэвч

Харгантын төмрийн хүдрийн талбай нь нийт 112 га талбайг хамаарах бөгөөд Монгол орны хөрс-газарзүйн мужлалаар Говийн их мужийн Монголын өрнөд муж Увс нуурын 23-р тойргийн бүсийн хэв шинжит хөрс зонхилон тархдаг. Энэ талбайд

УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ ОРШИХ “ХАРГАНАТ”-ЫН ТӨМРИЙН ОРДЫН ТӨСЛИЙН 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ хотгор гүдгэрийн нөхцөл, хөрс үүсгэсэн чулуулгийн төрөл, тэдгээрийн илрэх гүн, элсжилт, ургамлын бүлгэмдлийн ялгаа зэрэг хөрс үүсвэрийн олон хүчин зүйлсийн нөлөөллөөс хамаарч уулсын бэл хормой хэсгээр сайр чулуурхаг хүрэн, цайвархүрэн, бор хөрс тархана. Хөрс нь сул шүлтлэг урвалын орчинтой, карбонатлаг, ялзмагийн агууламж бага, цахилгаан дамжуулах чанараар бага зэрэг давсжилттай, хөдөлгөөнт фосфорын хангамж бага, хөдөлгөөнт калийн хангамж бага, механик бүрэлдэхүүн элсэнцэр байна. Хөрсний үржил шимийн ерөнхий түвшин бага.

Ургамлан нөмрөг

Төслийн талбай нь Ургамал газарзүйн мужлалтаар Говийн умард цөлөрхөг хээрийн мужийн Их нууруудын хотгорын дэд мужад хамаарах бөгөөд энэ нутгийн ургамал, амьтны аймаг нь амьтны аймаг нь цөлийн ландшафтаас ялгагдах өвөрмөц онцлогтой ч цөлийн бүлгэмдэлтэй ойролцоо шинжтэй. Ургамалжилтын хувьд өндөр уулын хээртэй хосолсон бушилзат, улалжит нуга гэсэн Монгол хэвшинжит бүлгэмдэл болон бушилзат бүлгэмдэлтэй хосолсон хүйтсэг алаг өвс-ботуульт Хангайн, Монгол Алтайн, Говь-Алтайн хэв шинжит бүлгэмдэлтэй. Төслийн талбайн ойр орчимд 11 овгийн 54 зүйл ургамал тархсанаас насны бүлгээр авч үзвэл нэг наст 7 хоёр наст 1, олон наст 36, сөөг 5, заримдаг сөөгөнцөр 5 тус тус тархсан байна.

Амьтны аймаг

Монгол орны мөлхөгчдийн суурь эх сурвалжуудад (Мөнхбаяр 2010, Тэрбиш 2006) хайгуулын талбай нь гүрвэлүүдээс Цоохор хонин гүрвэл *Phrynocephalus versicolor*, Могой гүрвэл *Eremias multiocellata*, говийн гүрвэл *Eremias przewalskii*, могойнуудаас Рашааны могой *Elaphe dione*, бамбай хоншоорт могой *Gloydus halys* гэсэн зүйлүүдийн тархац нутаг болох нь тодорхой байна. 2017 оны 8 дугаар сарын судалгаагаар дээрх зүйлүүдээс цоохор хонин гүрвэл, могой гүрвэл тэмдэглэгдсэн ба цоохор хонин гүрвэл нь харьцангуй өргөн тархалттай болох нь ажиглагдсан. *Махчин шувууд*. Төслийн талбайн хэмжээнд махчин шувуудаас сохор элээ *Milvus migrans*, ойн сар *Buteo buteo*, шилийн сар *Buteo hemilasius*, цармын бүргэд *Aquila chrysaetos*, нөмрөг тас *Aegyptius monachus*, зээрд шонхор *Falco naumanni*, начин шонхор *Falco tinnunculus* 7 зүйл бүртгэгдэв. Хээрийн судалгаа хийгдсэн 2017 оны 8 дугаар сарын дунд үед хур тунадастай, салхитай бүүдрэг зэврүүн өдрүүд таарсан тул жижиг хөхтөний идэвх сул байв. Шаргал чичүүл, бозлог зурам, сохдой оготно, бор туулай, тарвага, огдой гэсэн цөөвтөр зүйл ажиглагдсан.

ТХГН, Түүх соёлын дурсгалт газар

Төслийн талбай нь Увс нуурын ай сав ТХГН-аас 44.3 км-т, Ханхөхийн нурууны ТХГН-аас 54.6 км-т, Чандмань уулын орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газраас 41.2 км-т тус тус байрлаж байна. Соёлын өвийн тухай хуулинд “Хот суурин, барилга байгууламж барих, шинээр зам тавих, усан цахилгаан станц байгуулах, ашигт малтмалын хайгуул хийх, ашиглах зэрэг аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулахад зориулан газар олгоход палеонтологийн мэргэжлийн байгууллагаар урьдчилсан хайгуул, судалгаа хийлгэж зөвшөөрөл” авах талаар заасны дагуу Эй Эл Жи Ти ХХК, гүйцэтгэгч ШУТИС, ГУУС-ийн Стратиграфи-палеонтологийн судалгааны төвийн судлаач доктор Г. Сэрсмаа, доктор Ж. Ундарьяа нарын хооронд гэрээ байгуулан 2017 рны 9-р сарын 4-ны Харганат нэртэй MV-013766 112 га ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбайд палеонтологийн хайгуул, тандан судалгаа хийж гүйцэтгэсэн байна. Судалгааны үр дүнд Эй Эл Жи Ти ХХК-ийн ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн талбай нь палеонтологийн хайгуул, тандан судалгааны ажлаар эртний амьтан, ургамлын чулуужсан үлдвэргүй гэж үзсэн байна.

Археологийн хайгуул судалгааны ажлыг Түүх, археологийн хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан Ч.Амартүвшин, Б.Бадма-Оюу, Н.Баярхүү нарын бүрэлдэхүүнтэй баг 2017 оны 10 дугаар 28-наас 10 дугаар сарын 30-ны хооронд хийж гүйцэтгэсэн байна. Тус компаний ашиглалтын талбай нь 111,52 гектар хэмжээтэй. Тус талбайд хийсэн археологийн хайгуул судалгаагаар талбайн дотор талаас түүх соёлын ямар нэг дурсгал илэрч олдоогүй болно.

Увс аймгийн Наранбулаг сумын нутаг дахь Гурван толгой хэмээх газарт орших 13766А тоот тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайд угсаатны зүйн авран хамгаалах судалгааг хийж гүйцэтгэсэн байна. Угсаатны зүйн судалгааны явцад тус талбайд хамаарах айл өрх таараагүй боловч улирлын чанартай нутаг бууц таарч болзошгүй тул компанийн зүгээс үйл ажиллагааг явуулахдаа Соёлын өвийг хамгаалах эрх зүйн үүднээс газар ус, бэлчээрийн хадгалалт хамгаалалтанд анхаарал тавин ажиллаж байна.

Нийгэм, эдийн засаг

Увс аймаг 69.6 мян.кв.км нутагдэвсгэртэй. Увс аймаг нь Улаанбаатар хотоос 1417 км алслагдсан. Наранбулаг сумын нутаг нь зүүн талаараа Малчин өмнө талаараа Завхан, баруун талаараа Өлгий, баруун хойд, хойд талаараа Өмнөговь, Тариалан сумтай хиллэж, хойд ба зүүн өмнө талаараа Увс, Хяргас нуураар хязгаарлагдана. Сумын нутгийн 80% говь, тал хээр эзлэх боловч Хан хөхий нурууны үргэлжлэл Тогтохын шилийн дтд 2000-2300 м өргөгдсөн Хүрмийн овоо, Бор залаа, Хайст, Бугат, Цагаан овоо, Сайн өндөр зэрэг өндөр уулстай. Одоо тус сум 1065 өрхтэй, 4533 хүн амтай, 158532 толгой малтай болж түүхэнд тоолуулаагүй олон малтай болсон нь манай

УВС АЙМГИЙН НАРАНБУЛАГ СУМЫН НУТАГТ ОРШИХ “ХАРГАНАТ”-ЫН ТӨМРИЙН ОРДЫН
ТӨСЛИЙН 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
малчдын хөдөлмөрийн үр дүн юм. Сумын ИТХ, Засаг дарга, түүний тамгын газар, дунд
сургууль, хүн эмнэлэг, хүүхдийн цэцэрлэг, Соёлын төв зэрэг төсөвт байгууллагууд,
Банк, Холбоо, ШТС, худалдаа, нийтийн хоолны цэг, салбар зэрэг үйлчилгээний
байгууллагууд, мал аж ахуй, газар тариалан, хувийн мал эмнэлэг, хадгаламж зээлийн
үйлчилгээ, эсгий эсгий үйлдвэрлэл эрхэлдэг 5 хоршоо, аж ахуйн нэгж байгууллагууд
ажиллаж байна.

3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ

Энэхүү “Харганатын төмрийн хүдрийн ордыг ил аргаар ашиглах” төслийн байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд нөлөөлөх нөлөөллийн хэлбэрийг шууд, шууд бус, нөлөөллийн үргэлжлэх хугацааг богино болон урт хугацааны, тэрчлэн эрчимшлийн хувьд хүчтэй, дунд болон бага зэрэг гэхчлэн ангилан магадлан жагсаалт гаргаж доор хүснэгтэнд харууллаа.

Хүснэгт 13. Төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

Байгаль орчны үзүүлэлтүүд	Шууд			Богинохугацааны		Уртхугацааны		Хүчтэй		Багазэрэг	
	Шууд	Шуудбус	Өөрөзохицуулагдах	Богинохугацааны	Уртхугацааны	Буцажнөлөөлөх	Буцалтгүйнөлөөлөх	Хүчтэй	Дундээрэг	Багазэрэг	
1.Байгалийн экосистемийн өөрчлөлт											
Газрын доорх урсацын өөрчлөлт		+			+		+		+		
Гадаргын усны урсацын өөрчлөлт		+			+		+				+
Ургамлын бүтцийн өөрчлөлт	+				+		+				+
Хөрсний элэгдэл, эвдрэл үүсэх	+				+		+		+		
Хөрсний үржил шим буурч цөлжилт нэмэгдэх		+			+		+		+		
Хөрсний механик эвдрэлтэй холбогдон агаарт техноген тоосжилт үүсэх	+			+			+		+		
Тоосжилтийн нөлөөгөөр орчны бүс нутгийн хөрсний гадарга дээр нунтаг шорооны хуримтлал үүсч ургамал болон хөрсний өсөж хөгжих орчин өөрчлөгдөх		+			+		+				+
Хөрсний бүтцэд өөрчлөлт орж, нийт эзлэхүүнд байх эрдэсжилт нэмэгдэн үржил шим (ялзмаг, фосфор, кали гэх мэт) багасах	+				+		+				+
Геологийн тогтоцын өөрчлөлт		+			+		+		+		
Зэрлэг амьтдын амьдрах орон зай хумигдах		+			+		+				+
Уур амьсгалын (бичил) өөрчлөлт			+		+		+				+

2.Байгалийн нөөц, ашиглалт										
Газрын доорх нөөц баялаг багасах	+				+		+	+		
Бэлчээрийн байдал өөрчлөгдөх	+				+		+		+	
Хөрсний үржим шимт давхарга бүхий нөөц алга болох	+			+		+		+		
Эрдэс түүхий эдийн нөөц багасах	+				+		+		+	
Эрчим хүчний нөөц багасгах		+			+		+		+	
3.Байгаль орчны чанарын өөрчлөлт										
Газрын доорх усны чанарын өөрчлөлт		+			+		+			+
Гадаргын усны чанарын өөрчлөлт			+	+		+				+
Агаарын бохирдол үүсгэх	+			+		+			+	
Хөрсний бохирдол, чанар өөрчлөгдөх		+			+		+			+
Хорт бодис усаар дамжин хүн ам, ан амьтанд нөлөөлөх	+			+		+			+	
Дуу чимээ, шуугианы нөлөө			+	+		+			+	
4.Байгалийн өнгө төрх, түүх соёлын дурсгалт зүйл, археологи, палеонтологийн олдвор										
Байгалийн үзэсгэлэнт төрх өөрчлөгдөх	+				+		+			+
Ландшафтын хэлбэр, өнгө өөрчлөгдөх	+				+		+		+	
Тусгай хамгаалалттай газар нутагт нөлөөлөх		+		+						+
Түүх соёлын дурсгалт зүйлд нөлөөлөх		+			+					+
Археологи, палеонтологийн олдворт нөлөөлөх		+			+					+
5. Эдийн засаг нийгмийн асуудал										
Хувийн өмчийн болон татварын орлого өөрчлөгдөх	+				+		+	+		
Орон нутгийн орлого нэмэгдэх	+				+		+	+		
Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг болох	+			+		+			+	
Ажлын байр нэмэгдэх	+				+	+			+	
Улирлын чанартай эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх	+				+		+		+	
Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх		+			+	+				+
Хөрсний механик эвдрэлтэй холбогдон агаарт тоосжилт үүсч хүний амьсгалын замын эрхтэнд нөлөөлөл үзүүлэх		+			+	+				+
6.Бусад нөлөөлөл										
Хайгуулын үед шороон зам харилцаа, машин механизмын хөдөлгөөн шилжилтээс болж хөрс эвдрэх	+				+		+		+	

Аюулгүй ажиллагааны журмыг мөрдөөгүйгээс байгаль орчинд сөргөөр нөлөөлөх			+		+		+		+	
Барилгын ажлын хатуу, шингэн хаягдлаар байгаль орчин бохирдох	+			+		+				+
Дүн	19	14	4	9	28	13	21	4	17	16

Шууд нөлөөлөл

Тухайн төслөөс шууд нөлөөлөлд өртөх байгаль орчин, иргэн, хүн амын эрүүл мэнд, амьдралын нөхцөлд ургамлан нөмрөг, хөрс, агаарын чанар, байгалийн төрх, ландшафтын хэлбэр, хөдөлмөр эрхлэлт, орон нутгийн татварын орлого зэрэг 19 үзүүлэлтүүд багтаж байна.

Шууд бус нөлөөлөл

Зэрлэг амьтдын амьдрах орчин нүүдэл шилжилт, гүний усны чанарт зэрэгт шууд бус нөлөөлж болзошгүй төдийгүй тоосжилтийн нөлөөгөөр орчны бүс нутгийн хөрсний гадарга дээр нунтаг шорооны хуримтлал үүсч ургамлын өсөж хөгжих орчин өөрчлөгдөх, тусгай хамгаалалттай газар нутаг, түүх соёлын дурсгалд дам байдлаар нөлөөлөхөөр байна.

Өөрөө зохицуулагдах нөлөөлөл

Төслийн үйл ажиллагаанаас хамаарахгүй цаг уур, уур амьсгалын өөрчлөлт, бусад дуу шуугианы нөлөөллийн энд хармруулав.

Богино хугацааны нөлөөлөл

Хөрсний механик эвдрэлтэй холбогдон агаарт техноген тоосжилт үүсэх, хөрсний үржил шимт хөрс бүхий нөөц алга болох, барилга болон замын ажлын үед хатуу, шингэн хаягдлаар байгаль орчин бохирдох зэрэг богино хугацааны нөлөөлөлд хамрагдаж байна.

Урт хугацааны нөлөөлөл

Хөрсөн бүрхэвч, ургамлан нөмрөг эвдрэлд орж буцаж нөхөн сэргээгдэх хугацаа их шаардагдах тул урт хугацааны нөлөөлөлд оруулав. Мөн геологийн тогтоц ба газрын доорх усны нөөцөд нөлөөлөх, төслийнталбайд байрших амьтны аймаг дайжих зэрэг хамрагдаж байна.

Буцаж нөлөөлөх нөлөөлөл

Ахуйн хог хаягдалд зохих ариутгал хийгээгүй, зохих хугацаанд нь зайлуулаагүй зэрэг тохиолдлоос шалтгаалж ялзарч өмхийрөн улмаар элдэв төрлийн халдварт

өвчин гарч болзошгүй, мөн хөрсний элэгдэл үүсэж агаарын тоосжилт үүсэх бөгөөд энэ нь ургамлан нөмрөгт сөргөөр нөлөөлж эргээд хүний эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөл зэргээр буцаж нөлөөлөх магадлалтай нөлөөллүүдийг оруулав.

Буцалтгүй нөлөөлөх нөлөөлөл

Байгаль орчинтой холбоотой бүхий л үйл ажиллагааг хамруулан авч үзэх бөгөөд хөрсөн бүрхэвч доройтож цөлжилт үүссэнээр хөрсний ялзмаг алдагдаж, хөрс гадны нөлөөллөөс бохирдолд өртөх зэрэг хамрагдаж байна.

Хүчтэй нөлөөлөл

Хөрсөн бүрхэвчийн үржил шимт давхарга бүхий нөөц баялаг алга болох, татварын орлого нэмэгдэх, орон нутгийн орлого нэмэгдэх, орон нутагт оруулах хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх зэрэг хамрагдана.

Дунд зэргийн нөлөөлөл

Газрын доорх усны өөрчлөлт, хөрсний элэгдэл эвдрэл нэмэгдэх, агаарын чанарт тооржилт нэмэгдэх, геологийн тогтоцод өөрчлөлт орох, бэлчээр өөрчлөгдөх, эрдэс түүхий эдийн нөөц багасах, ажлын байр нэмэгдэх гэх мэт магадлан үзсэн үзүүлэлтүүдийн ихэнх нь дунд зэргийн эрчимтэй нөлөөлөлд хамрагдаж байна.

Сулавтар буюу бага зэргийн нөлөөлөл

Тусгай хамгаалалттай газар нутаг, түүх соёлын дурсгал, агаарын чанар, орчны бохирол нэмэгдэх, хөрсний элэгдэл эвдрэлээс үүдэн тоосжилт үүсч ойр орчмын хүн амьтан, мал аж ахуй, эрүүл ахуйд бага зэргээр нөлөөлөх магадлалтай юм.

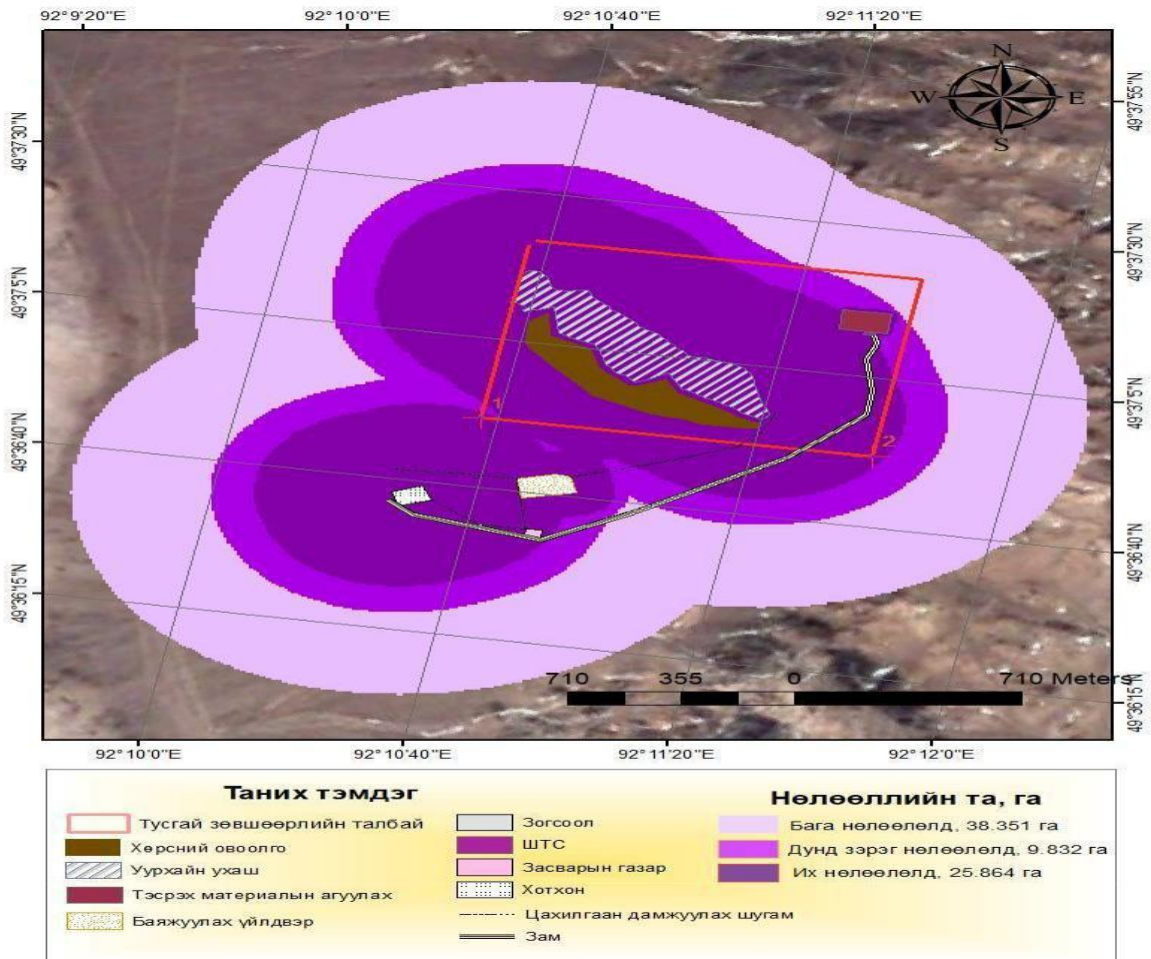
Нөлөөллийн тархах зай, нөлөөлөлд өртөх талбайн хэмжээ

Төслийн үйл ажиллагааны нөлөөлөлд өртөх талбайн хэмжээ, нөлөөллийн зайг тооцохдоо уурхайн тусгай зөвшөөрөлтэй талбайн хэмжээгээр буюу ерөнхий, уурхай доторх барилга байгууламж, ухаш овоолгын хэмжээгээр буюу нарийвчилсан гэж 2 ангилж тооцоолол хийн зургаар харуулав.

Уурхайн нөлөөлөл буурах зайг 1000 метр, нөлөөлөл буурах зэрэг дунд зэрэг, нөлөөллийн эрчим их буюу 300 гэсэн үзүүлэлтүүдийг ашиглан тодорхойлж, их, дунд, бага буюу нөлөөлөлгүй байх ерөнхий нөлөөлөлд өртөх талбайн хэмжээг тооцоход “Харганат”-ын төмрийн хүдрийн ордыг ил аргаар ашиглах төслийн үйл ажиллагаанаас их нөлөөлөлд өртөх талбай 805 га, дунд зэргийн нөлөөлөлд өртөх талбай 129 га, бага нөлөөлөл буюу нөлөөлөлгүй байх талбай 1005 га байна.

Уурхайн ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлтэй талбайн хэмжээгээр их нөлөөлөлд өртөх талбайн 805 га талбай гэж тооцогдож байгаа ч уурхайлалт явагдах болон дэд бүтцийн байгууламж баригдах үндсэн талбай нь 224.24 га талбай байна. Төслийн талбайгаас 170 м-ээс цааш нөлөөлөл бага буюу нөлөөлөлгүй байх талбай үргэлжилнэ.

Зураг 4. Төслийн талбайн нөлөөлөл буурах зэрэг

Нөлөөллийг илүү нарийвчлалтай авч үзэх үүднээс төслийн талбай дотор байгуулагдахаар төлөвлөгдсөн барилга байгууламж, ухаш овоолго зэрэг объект тус бүрээр нөлөөллийн эрчмийг тооцож, нөлөөлөл тархах зайг давхцуулж нарийвчлан зураглав. Зурагт харуулсан нөлөөлөл буурах зай, нөлөөлөл буурах зэрэг, нөлөөллийн эрчмийг тооцохдоо дараах хүснэгтэнд харуулсан цэнхэрээр тодруулсан утгаар тооцов.

4. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ТУХАЙН ЖИЛИЙН ГОЛ ЗОРИЛТ

4.1 Зорилго, хамрах хүрээ

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зорилго нь төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн баялгийг зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, нөлөөллийн үнэлгээгээр тогтоогдсон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх, төсөл хэрэгжих орчинд үүсэж болзошгүй сөрөг нөлөөллийн үр дагаварыг илрүүлэх, хянахад оршино.

БОМТ нь Байгаль хамгаалах төлөвлөгөө, Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрөөс бүрдэнэ. Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөнд байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээ, дүйцүүлэн хамгаалал хийх, нөхөн сэргээлт хийх, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх хугацаа, шаардагдах зардлыг тусгасан. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй сөрөг нөлөөллийг хянах, шинжилгээ хийх, үр дүнг тайлагнах, түүний хэрэгжүүлэх арга зүй, хугацаа, давтамж, шаардагдах зардлыг тусгасан.

2023 онд Байгаль орчны менежмент төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд нийт 6818 сая төгрөг төлөвлөсөн болно.

5. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 14. Сөрөг нөлөөллөөс сэргийлэх, бууруулах, арилгах чиглэлээр хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

№	Гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Нэгж өртөг, мян.төг		Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал	
1.Агаарын чанар								
1	Төслийн үйл ажиллагаанаас агаарын чанарт өөрчлөлт орох, агаар бохирдох	Орчны агаарт шинжилгээ хийлгэх	Төслийн талбайн орчим			Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт тусгагдсан	Жилд 2 удаа	Агаарын тухай хууль, Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль MNS4585:2007 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага, MNS5885:2008 Агаарт байх бохирдуулах бодисын хүлцэх хэм хэмжээ. Техникийн ерөнхий шаардлага, MNS5919:2008 Агаарын чанар – Хот суурин газрын гадаад орчны агаарт байх бохирдуулах бодисын хүлцэх хэм хэмжээ, MNS4990:2000 Ажлын байрны орчин. Эрүүл ахуйн шаардлага, MNS4994:2000 Доргионы норм, аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага
3	Машин техникийн ашиглалтаас агаар бохирдуулагч хорт хий ялгарах	Тээврийн хэрэгслүүдийг техникийн үзлэгт оруулж, ялгаруулж буй хорт хийн түвшинд хяналт тавих, засвар үйлчилгээг тогтмол хийх	Уурхайн доторх болон гадна			Үйл ажиллагааны зардалд туссан	Төсөл хэрэгжих хугацаанд	
4	Хүдэр тээвэрлэлтээс тоосжилт үүсэх	Хүнд машин техник зорчих хэсгийн замын хэсэгт усалгаа хийх	Тээвэрлэлт хийх замд				Төлөвлөгөөт онд	
5	Газар шорооны ажлын үед агаарт тоосжилт үүсэх	Тоосжилтыг бага байлгахын тулд машин техникийн хурдыг багасгах, зөвшөөрсөн замаар хөдөлгөөнд оролцох, тэмдэг тэмдэглэгээг хатуу мөрдөх	Төслийн талбайн хэмжээнд	130.0	650.0		Төсөл хэрэгжих хугацаанд	
		НИЙТ			650.0			

№	Гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Нэгж өртөг, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
2.Газрын доорх ус						
1	Газрын доорх усны нөөцийн хомсдол, түвшний бууралт	Ахуйн усны хэрэглээг тогтмол хянах, ашиглах усны төлбөр тооцоог холбогдох байгууллагад төлөх		Үйл ажиллагааны зардалд тусгагдсан.	Жил бүр	Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай” хууль Ус ашиглалт, хэрэглээг тоолууржуулах журам MNS OIML R 49-1:2012 Усны тоолуур хэмжилзүйн техникийн шаардлага MNS0900:2005 Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, түүнд тавих хяналт
2		Ажиллагсдад ус хэмнэх арга, усны хэрэглээний талаар мэдээлэл, зааварчилгаа тогтмолт өгч байх		100.0	Жил бүр	
3		Усны дээжинд ерөнхий болон хүнд металлын шинжилгээг хийлгэх		ОХШХөтөлбөрт тусгагдсан	Жилд 2 удаа	
		НИЙТ		100.0	500.0	
Гадаргын ус						
1	Хур бороо, шар усны үер усны /гадаргын урсац/ нөлөөгөөр шууд бус байдлаар ойролцоох бага гүнтэй малчдын гар худгуудад /газрын доорхи ус/ нөлөөлж, бохирдол үүсгэх	Хүдрийн агуулахын эргэн тойронд борооны ус зайлуулах сувгийг тогтмол засаж цэвэрлэх	Төслийн талбайд	250.0	1250.0	Төсөл хэрэгжих хугацаанд БНБД 33-01-03, Усны барилга байгууламжийн зураг төсөл зохиох үндсэн журам MNS4288:1995 Усан орчны чанарын үзүүлэлт MNS 4288:95 Усны чанар. Хаягдал ус. Техникийн ерөнхий шаардлага MNS 0900:2005 Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, түүнд тавих хяналт
		НИЙТ			750.0	

3.Хөрсөн бүрхэвч

№	Гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Нэгж өртөг, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
1	Хөрсний бохирдол үүсэх	Шатах тослох материал хөрсөнд асгарахаас сэргийлж, зөвхөн тусгайлан цементэлсэн талбайд машин техник үйлчилгээ, засварыг хийж гүйцэтгэх	Төслийн талбайд	хугацаанд туссан	Төсөл хэрэгжих сэргийлэх тухай хууль, Газрын тухай хууль	Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргээлтийн нэр томьёо, тодорхойлолт, MNS 4598:2011 Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлтийн нэр томьёо, тодорхойлолт, MNS5915:2008
2	Хөрсөн бүрхэвч ахуйн хаягдал болон шатах тослох материалаар бохирдох	Хөрсний шинжилгээг орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт заасан хугацаанд хийлгэх				
4	Хөрсний бохирдол бий болох	Хог хаягдлын ангилан ялган хаях	Төслийн талбай болон ойр орчимд	500.0	хадгалалт	Газар шорооны ажлын үеийн үржил шимт хөрс хуулалт, MNS5918:2008 Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах техникийн шаардлага MNS5850:2008 Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ MNS5546:2005
5	Ил уурхай, овоолгууд, Хаягдлын хуримтлалууд болон бусад холбогдох байгууламжийн үйл ажиллагааны улмаас газрын хэлбэр, төрхөд өөрчлөлт орох, Тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнөөс хөрсний элэгдэл үүсэх, тоосжилт үүсэх	Уурхайн зөвшөөрөл бүхий талбайг ашиглах шаардлаггүй талбайг ухаж сэндиичихгүй байх		Төслийн үйл ажиллагааны явцад		
6		Тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний хурдыг тохируулах, тогтоосон Тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний маршрутын дагуу тээвэрлэлт хурдыг тохируулах, тогтоосон хийлгэх маршрутын дагуу тээвэрлэлт хийх.				
		Нийт				

№	Гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Нэгж өртөг, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
4.Ургамлан нөмрөг						
1	Уурхайн хөрс хуулалт, шимт хөрсний овоолго; Хүдэр олборлолт; Хүдрийн бутлалтын үйл ажиллагаа; Тээвэрлэлтийн улмаас ургамлан талхлагдаж, устгах	Уурхайн эзэмшлийн талбайд байгаа чацаргана, үхрийн нүдний суулгац, улиас бургасыг тогтмол арчлах	Төслийн талбайд	Үйл ажиллагааны зардалд туссан		Төсөл хэрэгжих хугацаанд Байгалийн ургамлын тухай хууль Ургамал хамгааллын тухай хууль MNS5918:2008 Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах техникийн шаардлага MNS5546:2005 Бэлчээрийн газрын хөрсний элэгдэл, эвдрэл, ургамлын талхлагдлыг тогтоох ерөнхий шаардлага
2	Газар шорооны ажлын явцад үүссэн тоос, суларсан хөрс, овоолгын шороо хийсч тоосжилт үүсэх, ургамлан нөмрөг шороо тоосонд дарагдах	Ургамлан нөмрөгийг сэргээн сайжруулах орчны тоос дарах зорилгоор тодорхой хугацаагаар чийглэх	Төслийн талбайд			
3	Ургамлан нөмрөг талхлагдах, ургамлын ургац багасах	Өөрөө явагч машин механизмыг тогтсон замд явуулж хэвшүүлэх	Төслийн талбай болон ойр орчимд	100.0	500.0	
		НИЙТ			500.0	

Амьтны аймаг						
№	Гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Нэгж өртөг, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
4	Уурхайн болон дэд бүтцийн үйл ажиллагаа, ашиглалттай холбоотойгоор амьтны аймгийн амьдрах орчин хязгаарлагдах	Төслийн нутаг дэвсгэрийн ойр орчинд амьдарч буй зэрлэг ан амьтдын усны эх үүсвэрийг тогтоох, хэвийн байлгах	Төслийн талбайн ойр орчимд			Амьтны тухай хууль Байгаль орчныг хамгаалах тухай Хууль
5	Хууль бусаар ан, агнуур хийх	Ажилчид болон төсөлтэй холбоотойгоор төслийн талбайд ирэх хүмүүст хууль бус ан агнуурын тухай сануулга, өгч хууль тогтоомжийг танилцуулан ан агнуур хийлгэхгүй байх арга хэмжээ авах				
		НИЙТ		300.0		
6.Түүх, соёлын үнэт зүйл						
1	Уурхайлалтын ажлын явцад газрын хэвлийгээс шинээр олдвор илрэх	Газрын хэвлийг ашиглах явцад түүх, соёлын дурсгалт зүйл илэрвэл ажлаа зогсоож энэ тухай сумын Засаг дарга, цагдаагийн болон уг асуудлыг эрхэлсэн эрдэм шинжилгээний байгууллагад нэн даруй мэдэгдэх	Төслийн талбайн хэмжээнд	Зардал тооцох шаардлагагүй	Төсөл хэрэгжих хугацаанд	Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль Монгол улсын нутагт археологи, палеонтологийн хайгуул, малтлага, судалгаа хийх журам

6. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Төслийн үйл ажиллагаанаас нийт 29.8 га талбай хүчтэй элэгдэл эвдрэлд өртөх ба уурхайн үйл ажиллагааны нөлөөлөлд өртсөн талбайн нөхөн сэргээлтэнд 715.2 сая төлөвлөсөн. Одоогоор нөхөн сэргээлтийн нарийвчилсан хуваарь гараагүй бөгөөд уурхайн үйл ажиллагаа явагдаж дууссаны дараа уурхайн хаалтын үйл ажиллагаатай хамт хийгдэхээр төлөвлөгдсөн /БОНБНУ 2018 он/. 2023 онд 1678.5 мян.м³ хөрс хуулж, түүнээс гарах шимт хөрс, уулын чулуулгын зохих стандартын дагуу хадгалж хамгаалахаар төлөвлөж байна.

№	Нөхөн сэргээлтийн зорилт	Нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1.	Техникийн нөхөн сэргээлт	Гадаад овоолго	м ³	1678.5	Уулын ажлын зардалд тусгасан	2023 он	Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдрэлд орсон газарт техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх аргачлал, Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт нэр томьёо, тодорхойлолт MNS5914:2008 Үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт MNS5916:2008
2.	Биологийн нөхөн сэргээлт	Шимт хөрсийг хадгалж хамгаалах					
3.	Татан буулгах, хаалтад бэлтгэх						
	Нийт	450,0					

7. ДҮЙЦҮҮЛЭН ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

“ЭЙ ЭЛ ЖИ ТИ” ХХК биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах ажлын хүрээнд Увс аймгийн Наранбулаг сумын нутагт турбум мод үндэсний хөдөлгөөнд нэгдэж 50ш мод тарих

Хүснэгт 15. Дүйцүүлэн хамгаалах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Дүйцүүлэн хамгаалах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө					
Дүйцүүлэн хамгаалах зорилт	Хамгааллын арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Нэгжийн өртөг мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
Увс аймгийн Тариалан сумын нутаг Бургастайн Элсэн зуух орчмын 1,5 га талбайд нөхөн сэргээлт хийхээр төлөвлөөд байна.	Техникийн нөхөн сэргээлт	Координат 1. 49° 30' 00" N 91° 53' 40" 2. 49° 29' 58" N 91° 53' 39.37" E 3. 49° 29' 57.48" N 91° 53' 53" E 4. 49° 29' 56" N, 91° 53' 52.21" E Өргөн 55м, урт 275м, нийт 1,5 га	1,000,00	2023 оны 3-р улиралд	Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдрэд орсон газарт техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх аргачлал, Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт нэр томьёо, тодорхойлолт MNS5914:2008
	Нийт		1,000,000		

8. ОСОЛ ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 16. Осол эрсдлийн менежмент төлөвлөгөө

№	Гол ба болзошгүй нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Нэгж өртөг, мян.төг	Нийт 5 жилийн зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
1	Гэнэтийн үер усны аюул	Гэнэтийн үер, усны аюул ослоос сэргийлэх зорилгоор суваг шуудуу Татах	Төслийн талбайд				
2	Цаг уурын тааламжгүй нөхцөлөөс үүдэн даарах, халууцах, даралт ихсэх, хууч өвчин хөдлөх, ханиад томуу хүрэх, хатгалгаа авах зэргээр хүний биед сөргөөр нөлөөлж болзошгүй.	Ажилчдыг каска, респиратор, ажлын хувцас, нүдний шил, чихэвч зэрэг тоос, чимээ шуугианы аюулгүй ажиллагааны хувцас хэрэгслэлээр бүрэн хангаж байх	Уурхайн нийт ажилчид	27 ажилчдад жилийн хувцас	/байгаль хамгаалах зардалд орохгүй/	Төсөл хэрэгжих хугацаанд	Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, Хөдөлмөрийн тухай хууль
3	Уурхайн үйл ажиллагаанаас үүсэх тоос шороо, хорт хий зэрэг нь хүний эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлнө.	Бүх ажилчдыг эрүүл мэндийг мэргэжлийн эмч нарт үзүүлж, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний эмчийн хяналтад байлгах Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн сургалт зохион байгуулах					

9. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хог хаягдалтай холбоотой Монгол улсын ахуйн болон үйлдвэрийн хог хаягдлын тухай, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулиуд болон бусад холбогдох хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг ханган, тэдгээрт нийцүүлэн гаргасан компанийн дотоод журмыг мөрдлөг болгон ажиллаж байна.

- Ахуйн хатуу, шингэн хог хаягдлыг зориулалтын саванд цуглуулж, ариутгах, тээвэрлэх графикийг гаргаж, нягт мөрдөх
- Хатуу хог хаягдал шууд хөрсөнд хүрэхгүйгээр зориулалтын саванд хуримтлагдах ба тэр нь таглаатай, ялаа шавж үржихээс сэргийлэх ариутгал хийж байх.
- Ахуйн хог хаягдлыг (баглаа боодлын хайрцаг, сав, цаас, төрөл бүрийн нөөш, архи, пивоны шил, нийлэг болон металл сав, уут хоол хүнс бэлтгэх явцад гарсан элдвийн хаягдал гэх мэт) ангилан тусгай саванд нэгтгэн байрлуулж зөөвөрлөн хаях.
- Хатуу хог хаягдал, бохир шингэнийг агуулах дээрх сав, хайрцагт ан цав гарсан эсэхийг байнга шалгаж, хэрэв ан цав гарсан тохиолдолд тухай бүр нягт нямбай бөглөж засч байх
- Үер усны аюулаас сэргийлэх далан бусад байгууламж байгуулах, цэвэр байлгах.

Хог хаягдлын удирдлагын төвд дараах ерөнхий шаардлага тавигдана.

- Дахин боловсруулах боломжгүй аюултай хог хаягдлыг Хог хаягдал цуглуулах, зөөвөрлөх ерөнхий журамд заасан зааврын дагуу хуулиар зөвшөөрөгдсөн тохирох арга технологийн дагуу устгалд оруулна.
- Бүх төрлийн шингэн аюултай болон аюултай бус хог хаягдлыг түр хадгалах цэгт цуглуулна.
- Дахин ашиглах, дахин боловсруулах боломжгүй шингэн бус хог хаягдлыг шатаана эсвэл аюултай биш гэж үнэлбэл ландфил буюу булах цэг рүү илгээнэ.

Хүснэгт 17. Хог хаягдлын менежмент төлөвлөгөө

№	Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Нэгжийн зардал, төг	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1.	Ахуйн	Хатуу хог хаягдлыг цуглуулж нэгдсэн цэгт хүргэж устгаж байх	Уурхайн ашиглалтын талбай			650.0	7 хоногт 1 удаа	Хог хаягдлын тухай хууль, Энгийн хог хаягдлыг ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, дахин ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаанд тавигдах ерөнхий шаардлага /БОАЖЯ-ны сайдын А/433-р тушаал/ Ахуйн хог хаягдлыг тээвэрлэлт, ангилал, Ерөнхий шаардлага MNS 5344:2003
		Хог хаягдлыг ангилан ялгах, хог хаягдлыг багасгах дадлыг ажилчдад эзэмшүүлэх,				200.0	Төслийн үйл ажиллагааны туршид	
		Ахуйн гаралтай хог хаягдал цуглуулах цэгийг ариутгаж байх				100.0	14 хоногт 1 удаа	
2.	Үйлдвэрийн	Хаягдал дугуй болон төмөр, тосыг тусгай саванд цуглуулж, хаягдлыг ангилан ялган, хоёрдогч түүхий эд авах цэгт нийлүүлэх				Үйл ажиллагааны зардал	Сард 1 удаа	
	Нийт					950.0		

10. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийг бүрэн хэрэгжүүлэх, батлагдсан арга, аргачлалаар дээжлэлт, хэмжилт хийх, холбогдох нарийвчлал, тохиргоог хангасан багаж тоног төхөөрөмжөөр шинжилгээг хийлгэх, үр дүнг шаардагдах нэгжийн системээр гаргах зэрэг бүхий л үйл ажиллагааг “Эй Эл Жи Ти” ХХК хариуцах болно. Байгаль орчны хяналт шинжилгээг Увс аймгийн УЦУОШ-ний газар болон бусад мэргэжлийн байгууллагатай хамтран ажиллахаар төлөвлөж байна.

Хүснэгт 18. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр

Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Дээж авах цэгийн тоо	Дээж авах байршил	Хугацаа ба давтамж	Нэгж өртөг, жилийн нийт зардал мян.төг	Баримтлах стандарт, арга аргачлал	Зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
SO2 NO2 Нийт тоос PM10 PM 2.5 дуу чимээ	4 цэгт	Ажилчдын кемп орчим Бутлуур орчим Ил уурхай орчим Овоолго орчим	Жилд 2 Удаа	268.0	MNS 4585:2007 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага MNS 3384:1982 Сорьц авахад тавих ерөнхий шаардлага MNS 4048:1988 Тоосны хэмжээг тодорхойлох жингийн арга MNS 0017-2-5-11:1988 Агаар дахь азотын давхар ислийн хэмжээг тодорхойлох Фотокolorиметрийн арга MNS 5013:2009	PM2.5-50 мкг/м ³ 24 цаг, 25 мкг/м ³ жил PM10-100 мкг/м ³ 24 цаг, 50 мкг/м ³ жил SO2-20 мкг/м ³ 24 цаг, 10 мкг/м ³ жил NO2-40 мкг/м ³ 24 цаг, 30 мкг/м ³ жил CO-30000мкг/м ³ 1 цаг, 1000 мкг/м ³ 8 цаг Pb-1 мкг/м ³ 24 цаг, 0.5 мкг/м ³ жил

Усан орчин						
Усны ерөнхий хими, бактерлогийн шинжилгээ (рН, ЕС, TDS, нийт шүлтлэг, рН, Cl, SO4, NO2, NO3, CO3, HCO3) Хүнд металлын шинжилгээ (As, U, Pb, W, Th, Sn, Cs, Cd, Nb, Se, Zn, Zr)	3 цэгт * ерөнхий хими, хүнд металл	Уурхайн усан хангамжийн худаг Шар бүрд нуур Шар бүрдийн булаг	Жилд 2 Удаа	450.0	2250.0	<p>MNS 4586:1998 Усан орчны чанарын үзүүлэлт. Ерөнхий шаардлага MNS 0900:2005 Ундны усны стандарт MNS (ISO) 4867:1999 Усны чанар. Дээж авах, хадгалах, хамгаалах арга MNS 3534-83 (Усны шинжилгээнд зориулж дээж авах) Усны анхан шатны тоо бүртгэл хөтлөх журам Усны тоо бүртгэлийн тайлан гаргах журам</p> <p>PH-6.5-8.5 NH4-N 0.5 мгN/л, NO2-N 0.2 мгN/л, NO3-N 9.0 мгN/л, PO4-P 0.1 мгP/л , Cl 300мг/л, F 1.5 мг/л, SO4 100 мг/л, Mn 0.1 мг/л, Ni 0.01 мг/л, Cu 0.01 мг/л, Mo 0.25, Cd 0.005 мг/л, Co 0.01 мг/л, Pb 0.01 мг/л, As 0.01 мг/л, Cr 0.05 мг/л, Cr6+ 0.01 мг/л, Zn 0.01 мг/л, Hg 0.1мг/л, Эрдэс тос 0.05 мг/л, фенол 0.001 мг/л, ГИНБ 0.1 мг/л, Benzo (a pyren) 0.005 мкг/л</p>
Хөрсний чанар						
Ялзмаг, рН, давсжилт, P25, K2O, Ширхэгийн бүрэлдэхүн, Хөрсний хүнд металлын бохирдол (Pb), (Cr), (Zn), (Ni), (Cd), (ГЗХ, БОХЗТЛ)	4 цэгт	Ажилчдын кемп орчим Ил уурхай орчим Бутлуур орчим ШТС орчим	Жилд 2 удаа	400.0	2000.0	<p>MNS 5850:2008 Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ стандарт MNS5918:2008 Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах техникийн шаардлага</p> <p>Хар тугалга (Pb) 100, Кадмий (Cd) 3, Мөнгөн ус (Hg) 2, Мышъяк (As) 6, Хром (Cr) 150, Зургаан валентат хром (Cr6+) 4, Цагаан тугалга (Sn) 50, Зэс (Cu) 100, Никель (Ni) 150, Кобальт (Co) 50, Цайр (Zn) 300, Молибден (Mo) 5, Селен (Se) 10, Бор (B) 25, Фтор (F) 200,</p>
ОХШХ-т НИЙТ				2,118.0		

11. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Урьдчилан тооцсон төсөв /мян.төг/	Хэрэгжүүлэх хуваарь			Хариуцсан албан тушаалтан	Тайлбар
			2023 он				
			Сар	Сар	Сар		
1	Байгууллага нь ажилчдын үүрэгт ажил болон байгууллагын түвшинд байгаль орчны зорилго, зорилтыг тодорхойлох.		1-р сард			Гүйцэтгэх захирал Д.Замбуу, Байгаль орчны ажилтан Х.Халиунаа	
2	Байгаль орчны жил бүрийн төлөвлөгөөг батлуулах		12-р сар			Байгаль орчны ажилтан Х.Халиунаа	
3	Байгаль орны аудит хийлгэх	600.0	5-р сар			Гүйцэтгэх захирал Д.Замбуу, Байгаль орчны ажилтан Х.Халиунаа	
3	Ажиллагсдад байгаль хамгаалах асуудлаар мэргэжлийн байгууллагын хүмүүсээр сургалт зохион байгуулах		5-р сар	11-р сар		Байгаль орчны ажилтан Х.Халиунаа	
4	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг тайлагнах		11-р сар			Байгаль орчны ажилтан Х.Халиунаа	
5	Байгаль орчны асуудлыг өөрийн ажилтанд хариуцуулж ажиллуулах		Үйл ажиллагааны турш			Уурхайн дарга Ц.Загдсамбар	
	Нийт	600.0					

12. БОМТ-НИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ НӨЛӨӨЛӨЛД ӨРТӨГЧ ОРШИН СУУГЧИД, ОРОЛЦОГЧ ТАЛУУДАД ТАЙЛАГНАХ ХУВААРЬ

Төсөл хэрэгжүүлэгч Эй Эл Жи Ти ХХК жил бүр БОМТ-ний хэрэгжилтийн талаар байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад тайлан хүргүүлэх ба байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, орон нутгийн байцаагч, бүх шатны Засаг даргад тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг жил тутамд хүргүүлнэ.

Хүснэгт 19. БОМТ-г олон нийтэд тайлагнах хуваарь

БОМТ хэрэгжилтийг тайлагнах, хэлэлцүүлэх байгууллагууд	Тайлагнах хэлэлцүүлэх хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Хугацаа	Хариуцах ажилтан	Зохион байгуулах газар
Сум, багийн иргэдийн нийтийн хурал	Тухайн жилийн БОМТ	БОМТ-ний хэрэгжилтийн талаар танилцуулга хийнэ	2023 оны 1-р сар	Гүйцэтгэх захирал	Наранбулаг сумын төв, уурхайн кэмп
Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам	Тухайн Жилийн БОМТ	Тухайн жилд байгаль орчныг хамгаалах, орчны өөрчлөлтийг хянах хөтөлбөр агуулсан БОМТ батлуулах	Өмнөх жилийн 12 дугаар сар		Орон нутаг, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам
Увс аймгийн байгаль орчны газар Увс аймгийн БОГ, МХГ, сав газрын захиргаа, наранбулаг сумын ЗДТГ, байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч	Тухайн Жилийн БОМТ хэрэгжилтийн тайлан Төслийн талбай дээр хэрэгжүүлэх	Төлөвлөлтийн үзүүлэлт тус бүрийн биелэлт, тайлбар Төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн биелэлтийг хянах	Тухайн жилийн 11 сарын 1-ний дотор Тухайн жилийн 12 сарын 1-ний дотор		Төсөл хэрэгжүүлэгч
БОАЖЯ-Хүрээлэн буй орчин, байгалийн нөөцийн газар	Тайлантай Танилцаж баталгаажуулах	БОМТ-ний хэрэгжилтийн тайланг баталгаажуулах	Тухайн Жилийн 12 сард багтаана		Байгаль орчин, Аялал жуулчлалын яам